

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПІЛОТІВ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

THEORETICAL ANALYSIS OF THE PROBLEM OF FORMING THE READINESS OF FUTURE CIVIL AVIATION PILOTS FOR PROFESSIONAL ACTIVITIES

У статті проведено теоретичний аналіз проблеми формування готовності майбутніх пілотів цивільної авіації до професійної діяльності. Розглянуто теоретичні підходи до поняття «професія», «професійна діяльність», «готовність», «готовність до праці» тощо. Визначено позиції дослідників щодо визначення та сутності поняття «готовність майбутніх пілотів цивільної авіації до професійної діяльності».

Розглянуто основні підходи до визначення «професії»: медико-гігієнічний; соціально-економічний; виробничо-технічний; психологічний; виробничо-педагогічний тощо.

Визначено низку суперечностей нинішньої професійної освіти майбутніх пілотів цивільної авіації, а саме: між високими вимогами роботодавців до якості професійної взаємодії майбутніх пілотів і недосконалістю змістом навчальних програм, методами формування у ЗВО відповідних компетентностей; між важливістю готовності до взаємодії майбутніх пілотів як складника готовності пілота до льотної діяльності та відсутністю перевірених діагностичних методик у ЗВО та на авіапідприємствах; між представленістю в психолого-педагогічній науці аспектів підготовки майбутніх пілотів і недостатнім висвітленням проблеми взаємодії; необхідністю цілеспрямованого формування готовності майбутніх пілотів до взаємодії та відсутністю ефективної педагогічної технології забезпечення цього процесу.

Визначено основні проблеми людського фактору в авіації: проблема швидкого засвоєння обраної професії на рівні, який відповідає ступеню розвитку даної галузі знань; проблема професійної надійності, яка включає надійність знань, навичок та умінь в екстремальних умовах діяльності; проблема збереження й продовження професійного довголіття льотного складу тощо.

Зазначено, що важливою умовою формування готовності до праці є наявність відповідних якостей, на основі яких така готовність розвивається через засвоєння загальних і професійних знань, формування вмій та навичок тощо.

Згідно аналізу наукових досліджень узагальнено основні підходи та аспекти проблеми готовності до діяльності, в тому числі і авіаційних фахівців, що згруповано у певні групи.

Ключові слова: цивільна авіація, майбутні пілоти, готовність до праці, готовність майбутніх пілотів до взаємодії.

The article provides a theoretical analysis of the problem of forming the readiness of future civil aviation pilots for professional activity. Theoretical approaches to the concept of "profession", "professional activity", "readiness", "readiness to work", etc. are considered. The positions of researchers regarding the definition and essence of the concept of "readiness of future civil aviation pilots for professional activity" have been defined. The main approaches to the definition of "profession" are considered: medical and hygienic; socio-economic; production and technical; psychological; production-pedagogical. A number of contradictions in the current professional education of future civil aviation pilots have been identified, namely: between the high demands of employers for the quality of professional interaction of future pilots and the imperfect content of training programs, methods of formation of relevant competencies in higher education institutions; between the importance of the readiness for interaction of future pilots as a component of the pilot's readiness for flight activities and the lack of proven diagnostic methods in the Air Force Base and at aviation enterprises; between the representation in psychological and pedagogical science of the aspects of training future pilots and insufficient coverage of the problem of interaction; the need for purposeful formation of the readiness of future pilots to interact and the lack of effective pedagogical technology to ensure this process.

The main problems of the human factor in aviation have been identified: the problem of quickly mastering the chosen profession at a level that corresponds to the degree of development of this field of knowledge; the problem of professional reliability, which includes the reliability of knowledge, skills and abilities in extreme operating conditions; the problem of preserving and extending the professional longevity of the flight crew, etc. It is noted that an important condition for the formation of readiness for work is the presence of appropriate qualities, on the basis of which such readiness develops through the assimilation of general and professional knowledge, the formation of skills and abilities, etc. According to the analysis of scientific studies, the main approaches and aspects of the problem of readiness for activity, including aviation specialists, are summarized, which are grouped into certain groups.

Key words: civil aviation, future pilots, readiness for work, readiness of future pilots to interact.

УДК 378.6.091

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/65.1.44>

Керницька Л.І.,

аспірантка кафедри професійної педагогіки та соціально-гуманітарних наук

Льотної академії Національного авіаційного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сучасному етапі розвитку цивільної авіації (ЦА) світу суттєво підвищуються вимоги до фахових та особистісних якостей пілотів, самої організації професійної діяльності авіаційних фахівців. Це характерно також і для ЦА України, де того ж війна загальмувала як авіасполучення,

так і процеси підготовки авіаційних фахівців, у тому числі пілотів.

Перед авіаційною галуззю Україна та її освітніми інституціями, ЗВО авіаційного профілю поставлене вагоме завдання - модернізувати зміст, принципи, методи, форми навчання курсантів, що дозволить швидко відновити авіапідприємства країни.

Науковці наголошують, що конкурентоспроможна особистість фахівця, що сформована в процесі професійного становлення у ЗВО, набуває здатності до високої якості й ефективності своєї діяльності, а також до взаємодії з усіма суб'єктами професійної діяльності [2].

Найбільш складні та нерозроблені проблеми сьогодення, на думку більшості методологів професійної освіти (Л. Барановська, В. Радул, Е. Лузік, Г. Лещенко, С. Неділько), – це підвищення якості професійної підготовки, розробка інноваційних методів, технологій навчання курсантів та студентів, формування готовності до фахової діяльності, вдосконалення процесу взаємодії між суб'єктами виробничо-технологічної діяльності в авіакомпаніях тощо.

Ознайомлення ж з результатами наукових досліджень учених, які розробляли сучасну філософію та методологію професійної освіти (В. Кремень, О. Сухомлинська, Т. Суценко, В. Ягупов та ін.), дало змогу виявити низку суперечностей нинішньої професійної освіти майбутніх пілотів цивільної авіації, а саме:

необхідністю цілеспрямованого формування готовності майбутніх пілотів до взаємодії та відсутністю ефективної педагогічної технології забезпечення цього процесу;

між високими вимогами роботодавців до якості професійної взаємодії майбутніх пілотів і недосконалим змістом навчальних програм, методами формування у ЗВО відповідних компетентностей;

між важливістю готовності до взаємодії майбутніх пілотів як складника готовності пілота до льотної діяльності та відсутністю перевірених діагностичних методик у ЗВО та на авіапідприємствах;

між представленістю в психолого-педагогічній науці аспектів підготовки майбутніх пілотів і недостатнім висвітленням проблеми формування їх готовності до взаємодії.

Отже, у сучасних умовах випускник ЗВО авіаційного профілю повинен володіти набором таких якостей та утворень, що дозволять йому успішно реалізовувати свій творчий потенціал у практичній діяльності в авіаційних компаніях.

Аналіз наукових джерел і публікацій. Значна роль у розробці концепції професійної освіти, різних підходів до професійної підготовки фахівців належать таким ученим, як В. Кремень, С. Гончаренко, О. Сисоєва і ін. У вітчизняній педагогіці проблема професійної компетентності розглядається в працях, І. Зязюна, Н. Ничкало, О. Коваленко й ін.

Аналіз наукових джерел показав, що існують деякі дослідження з проблем підготовки фахівців до професійної діяльності, у тому числі й пілотів, формування у них готовності до професійної діяльності. Ці джерела стосуються: професійного відбору пілотів та інших фахівців (К. Платонов, Н. Eysenck, О. Lipman, Н. Munstenberg та ін.);

формування психологічної готовності до діяльності (Л. Кандибович, Н. Кузьміна, С. Салаватова та ін.); формування професійної придатності (Є. Клімов, В.Маріщук та ін.); професійної підготовки та фахового становлення особистості спеціаліста (С. Бочарова, О. Коваленко, О. Романовський та ін.), психологічної та психофізіологічної підготовки військових льотчиків (Д. Гандер, П. Корчемний та ін.); педагогічних основ професійної підготовки пілотів цивільної авіації (Р. Макаров, Т. Плачинда, Г. Пухальська та ін.).

Підготовка курсантів льотних навчальних закладів до професійної діяльності була предметом досліджень багатьох українських науковців, таких як: В. Асріян (формування спеціальних умінь у майбутніх пілотів міжнародних авіаліній на основі міжпредметних зв'язків технічних дисциплін), Р. Макаров (проекування теорій організації професійного навчання операторів авіаційних систем управління), Г. Пухальська (формування комунікативної компетентності майбутніх пілотів цивільної авіації), А. Дранко (формування професійної взаємодії майбутніх пілотів цивільної авіації у процесі наземної практичної підготовки), І. Галімска (формування професійно значущих якостей особистості майбутнього авіаційного фахівця засобами фізичної підготовки), Н. Єпіхіна (професійна реабілітація льотного складу в періоди перерв у льотній діяльності), Т. Плачинда (теоретичні та методичні засади забезпечення якості професійної підготовки курсантів льотних навчальних закладів в умовах євроінтеграції), А. Савицька (формування готовності майбутніх військових пілотів до міжнародних миротворчих операцій) тощо.

Однак, сучасним теорії та методиці навчання бракує фундаментальних досліджень з проблеми формування готовності до взаємодії майбутніх пілотів цивільної авіації у процесі наземної підготовки у ЗВО авіаційного профілю.

Мета статті – провести теоретичний аналіз проблеми формування готовності майбутніх пілотів цивільної авіації до професійної діяльності та визначення сутності такої готовності майбутніх пілотів.

Виклад основного матеріалу. На думку науковців, сьогодні розв'язання проблеми якісної підготовки льотного складу можливе тільки з позицій інтеграції льотного навчання з суміжними науками, які вивчають людину. Дослідники проблем авіаційної психології та педагогіки (Р. Макаров, К. Платонов, Г. Лещенко, Л. Харламова та ін.) наголошують, що авіаційна галузь настільки специфічна, що глобальні проблеми людського фактору в авіації можливо вирішити лише в інтегративній єдності всіх видів професійної підготовки [4].

У сучасних умовах фахівці виділяють такі основні проблеми людського фактору в авіації:

– проблему швидкого засвоєння обраної професії на рівні, який відповідає ступеню розвитку даної галузі знань;

– проблему професійної надійності, яка включає надійність знань, навичок та умінь в екстремальних умовах діяльності;

– проблему збереження й продовження професійного довголіття льотного складу тощо [9].

Діяльність пілота ЦА варто розглядати як практично спрямовану діяльність, яка має назву «професія». Професією ж називають необхідну для суспільства та обмежену сферу застосування фізичних і духовних сил людини, яка дає їй можливість для існування й розвитку. Вона характеризується як система ЗНУ, що притаманна даній людині [6].

Аналіз літератури дозволив виділити основні підходи до визначення «професії»: медико-гігієнічний; соціально-економічний; виробничо-технічний; психологічний; виробничо-педагогічний тощо. Водночас, у практиці не існує єдиної класифікації всього розмаїття професій.

Перші спроби виділити групи професій були здійснені вітчизняними й зарубіжними психологами (О. Ліпман, І. Шпільрейн та ін.). При цьому загальний напрям усіх досліджень зводиться до виділення суттєвих ознак професійної діяльності, від об'єктивних ознак роботи до ознак, які характеризують своєрідність діяльності людини [8].

Аналіз наукових праць показав, що найбільш досліджуваним явищем сьогодні залишається терміносполучення «готовність до праці». Дослідники наголошують, що це складне соціально-психологічне явище, своєрідна форма зв'язку професійної спрямованості з іншими важливими рисами особистості – світоглядом, життєвими настановами й духовними цінностями, а також з морально-вольовою та емоційною сферами [1, 5, 7]. Отже, практично усі науковці називають готовність первинною, фундаментальною умовою успішного виконання будь-якої діяльності.

На сьогодні визначено, що важливою умовою формування готовності до праці є наявність відповідних якостей, на основі яких така готовність розвивається через засвоєння загальних і професійних знань, формування вмінь та навичок тощо. На цьому наголошується у дослідженнях готовності до педагогічної діяльності (П. Горностаї, Д. Мазоха, С. Ніколаєнко, О. Скрипченко); до праці на сучасному виробництві (В. Моляко, С. Равикович); до праці в сільському господарстві (О. Мороз); до діяльності в екстремальних умовах (О. Макаревич, В. Ягупов, Д. Синенко) тощо.

Отже, дослідники виділяють два види індивідуальної готовності:

готовність, яка має загальний, тривалий характер і базується на переконаннях, спрямованості

особистості, знаннях, досвіді, здібностях, професійно важливих якостях особистості;

готовність до конкретного етапу діяльності (готовність тимчасового характеру).

Науковець С.Кубицький вважає, що готовність – це спрямованість особистості, яка передбачає потреби, переконання, погляди, ставлення, мотиви, почуття, вольові й інтелектуальні якості, ЗНУ, установки на певне поведіння в незвичайних умовах. Вона є результатом усебічного розвитку особистості у ВВНЗ з урахуванням вимог, що зумовлюються особливостями фаху, а також істотною передумовою її цілеспрямованої діяльності. До структури професійної готовності майбутнього офіцера до діяльності він включає чотири компоненти: ціннісно-мотиваційний, когнітивний, практичний та оцінний [3].

Аналіз наявних досліджень показав, що у науковій літературі висвітлені різні аспекти проблеми готовності до діяльності, в тому числі і авіаційних фахівців. Однак і на сьогодні *багато питань залишаються недостатньо дослідженими*, які можна згрупувати у такі групи:

1) не вистачає досліджень, що мають системний характер;

2) не розроблено єдиних підходів до сутності та складових готовності до різних видів професійної діяльності, недостатньо з'ясовано зв'язки між різними видами готовності;

3) недостатньо розроблений концептуальний апарат проблеми готовності до професійної діяльності, в тому числі і готовності пілотів та ін.;

4) недостатньо вивчена специфіка готовності пілотів ЦА до багатьох функцій та видів їх професійної діяльності, зокрема готовності до взаємодії під час виробничо-технологічної діяльності;

5) залишається не зовсім вирішеною проблема діагностики готовності та основних її видів.

Результати нашого теоретичного аналізу показали, що незважаючи на наявність ґрунтовних досліджень проблеми готовності до багатьох видів діяльності, окремі проблемні питання, все ж таки є не зовсім дослідженими, у тому числі і формування готовності майбутніх пілотів ЦА до взаємодії під час виробничо-технологічної діяльності.

На нашу думку, така готовність має також включати професійно важливі особистісні якості, а також суто індивідуальні якості. Усе це доводить, що ця проблема має складну й багатозначну природу й потребує організації комплексного міждисциплінарного дослідження в системі психологічних, педагогічних та інших наук.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті проведено теоретичний аналіз проблеми формування готовності майбутніх пілотів цивільної авіації до професійної діяльності. Розглянуто теоретичні підходи до поняття «професія», «професійна діяльність», «готовність»,

«готовність до праці» тощо. Визначено позиції дослідників щодо визначення та сутності поняття «готовність майбутніх пілотів цивільної авіації до професійної діяльності». Згідно аналізу наукових досліджень узагальнено основні підходи та аспекти проблеми готовності до діяльності, в тому числі і авіаційних фахівців, що згруповано у певні групи. У подальшому планується визначення сутності та структури готовності майбутніх пілотів ЦА до взаємодії.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Керницький О.М. Формування готовності курсантів льотних навчальних закладів до професійної діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2015. Вип. 41. С. 155–162.
2. Кремень В. Г. Пріоритет освіти і науки. *Вісник НАН України*. 2016. № 9. С. 21–23.
3. Кубіцький С.О. Система оцінювання готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності. Автореф...канд. пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. К., 2002. 17 с.
4. Лещенко Г. Професійна надійність майбутніх фахівців: ретроспектива та сучасність. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : *Педагогічні науки*. 2014. Вип. 132. С. 198–202.
5. Платонов І.В. Структура психологічної готовності особистості до правоохоронної діяльності. *Психологія*. 2010. Вип. 11. С. 320–326.
6. Пухальська Г. А. Педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх пілотів цивільної авіації. *Вісник Національного авіаційного університету*. Серія: Педагогіка. Психологія : зб. наук. пр. К. : Вид-во «НАУ-друк», 2009. Вип. 2. С. 15–18.
7. Харламова Л.С., Чала Н.Д., Ковальова І.В. Сучасні технології викладання іноземних мов у технічних ЗВО. *Науковий вісник Львівської академії*. Серія: Педагогічні науки, 2020. № 7. URL: <http://ksgn.hol.es/wp-content/uploads/2017/04/33-1.pdf>
8. Driskell J.E., Olmstead B. Psychology in the military research applications and trends. *American Psychologist*. 1989. Vol. 44. № 1. P. 43–54.
9. Sovgira, S., Bida, O.A., Leshchenko, H.A., Zakharova, O.V., Chernyshenko, I.A. Development of leadership potential in the system of higher education: *Civil aviation students. International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 2019, 8(11), pp. 101–116.